

Regimul neoabsolutist, specific perioadei anilor 50 ai secolului XIX, deși progresist din punct de vedere economic, a devenit la finalul deceniului 6 perimat, fiind supus unei presiuni atât din partea elitei politice maghiare, cât și a elitei celorlalte popoare din partea de răsărit a imperiului. La toate acestea s-a adăugat insuccesele militare și diplomatice pe plan extern și dificultăți politice și economice pe plan intern¹.

Prin diploma imperială din 20 octombrie 1860, monarhia a fost reorganizată pe baza recunoașterii autonomiei tradiționale a provinciilor istorice ale imperiului. Transilvania redevine Mare Principat, i se restabilește Cancelaria aulică de la Viena și sunt restaurate vechile comitate, scaune și orașe libere regești. Pe plan politic, națiunile ardeleni se găseau într-o postură ce părea ireconciliabilă. Pe de o parte, maghiarii pretindeau restabilirea situației de la 1848, cu recunoașterea unirii Transilvaniei cu Ungaria și a legilor elaborate de guvernul revoluționar maghiar. Acum ei aveau poziții importante în conducerea comitatelor. Pe de altă parte, pe o poziție comună se situau sașii și românii, ambele națiuni favorabile unei Transilvanii autonome în cadrul unei monarhi austriece constituționale. Însă și între cele două popoare erau diferențe. Sașii se opuneau participării românilor la administrația Pământului Crăiesc, cu toate că în unele locuri, pe acest teritoriu, românii formau majoritatea. Totuși, comitele sașilor încercând să împace sistemul egalității tuturor cetățenilor a acordat românilor unele funcții. În felul acesta românii au devenit pentru prima dată în anul 1862 deputați în Universitatea Saxonă. Românii luptau pentru recunoașterea națiunii, a limbii și a bisericilor lor ca parte integrantă a constituționalismului ardelean. Ei se loveau de opoziția autorităților comitatense, care nu doreau o națiune puternică românească în comitate, dar i-au sprijinit în demersurile lor pe Fundus Regius².

Diploma din octombrie, ca și patenta din februarie au introdus o serie de realități politice nemaiîntâlnite până atunci și reconfirmau drepturi suprimate de regimul neoabsolutist: egalitatea în drepturi a cetățenilor, garantarea drepturilor religioase, dreptul de întrunire, desființarea vămilor și obligația plății impozitelor către stat și a prestării serviciului militar. De asemenea, se stabilea componența și competențele Parlamentului imperial de la Viena, relația provinciilor cu guvernul austriac etc³.

Treptat, de la centru spre periferia imperiului, programele politice prind tot mai mult contur în viața publică. Peste tot se enunțau deziderate care aminteau de programele revoluției pașoptiste⁴.

Presiunile interne și externe au determinat autoritățile de la Viena să facă compromisul cu elita politică maghiară și astfel a apărut dualismul austro-ungar. Prin acesta, se revenea la vechile forme constituționale din perioada revoluției, care avea ca bază juridică unirea Transilvaniei cu Ungaria. Dualismul a determinat o șansă mare de maghiarizare introdusă prin intermediul legislației prin școală⁵.

Față de acest fapt, sașii se bucurau de o anumită protecție, prin intermediul Bisericii Evanghelice, devenită după cum am văzut biserică națională. Aceasta avea în subsidiar un aparat școlar foarte bine organizat ceea ce a

1 Nicolae Bocșan, Ioan Bolovan, Rudolf Gräf, Thomas Nægler, „Regimul neoabsolutist” în *Istoria Transilvaniei, vol III, (de la 1711 până la 1918)*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, p. 400.

2 *Ibidem*, p. 401.

3 Ioan Bolovan, „Epoca liberală”, în *Istoria Transilvaniei, vol III, (De la 1711 până la 1918)*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, p. 404.

4 *Ibidem*, p. 406.

5 Michael Kroner, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen, Band I, Von der Ansiedlung bis Anfang des 21. Jahrhunderts*, Verlag Haus der Heimat, Nürnberg, 2008, p. 124. (în continuare *Geschichte...Band I...*).

permis inclusiv pe tărâm școlar, o anume autonomie față de autoritatea centrală. Exista acum un pericol. Acesta era văzut în primul rând din perspectiva pierderii autonomiei, care însemna integrarea deplină a teritoriului locuit și administrat de sași în regatul Ungariei, și pe de altă parte prin pierderea dreptului de proprietate asupra lui *Fundus Regius*, nu mai aveau dominația politică și administrativă în zonă⁶.

Apariția dualismului a găsit națiunea săsească extrem de dezbinată. Atitudinea pe care o aveau față de dualism a dus la intrarea sașilor ardeleni în viața politică de tip modern prin înființarea primelor grupări politice în jurul cărora va gravita întreaga activitate politică a națiunii.

Pe de o parte, avem de a face cu o grupare din jurul funcționării și ai reprezentanților bisericii evanghelice, care vedeau ca și românii o politică pasivă, de boicotare a Parlamentului. Își găseau sprijinul în Universitatea saxonă, în corpul comunităților și în ierarhia bisericească. Ei militau de asemenea pentru apartenența la marea națiune germană prin studiile *Asociației pentru cunoașterea Transilvaniei (Verein für siebenbürgische Landeskunde)*. Această grupare era condusă episcopul Georg Daniel Teutsch și va primi numele de „bătrânii sași”

Gruparea activistă, vedea în participarea la lucrările Parlamentului pestan și în colaborarea cu guvernul, o șansă pentru idealurile naționale. Această grupare avea printre membri, cercul comercianților și al manufacturierilor din Brașov, care doreau deschiderea de piețe de desfacere în secuime și cluburile lor erau în jurul asociațiilor muzicale, sportive și de vânatoare. Gruparea era condusă de istoricul sighișorean Carl Fabritius și, în opoziție cu cealaltă grupare, se vor numi „tinerii sași”. Cele două grupări se vor uni abia în anul 1872 prin adoptarea unui program politic la Mediaș⁷.

În contextul pierderii privilegiilor și a statutului de națiune privilegiată, sașii ardeleni se sprijină în realizarea dezideratelor naționale pe biserică, instituții școlare și partide politice. Pentru a putea rezista pe tărâm național, aveau nevoie de o susținere economică extrem de puternică. În acest sens, un rol însemnat l-au jucat societățile de credit care se vor dezvolta vertiginos în această perioadă.

Secolul al XIX-lea aduce în domeniul economic o serie de modificări și înnoiri. În domeniul agricol de pildă, încă din secolul al XVIII-lea, grație inițiativelor guvernatorului Transilvaniei, Samuel von Brukenthal, apare o preocupare crescândă față de asolamente și de introducerea unor soiuri de plante agricole rezistente. Instituționalizarea acestor preocupări o găsim în anul 1843 prin înființarea *Asociației agricole săsești ardeleni (Siebenbürgisch-Sächsische Landwirtschaftsverein)*, care avea un rol esențial în introducerea de noi soiuri de plante și rase de animale mai rezistente și mai productive și de asemenea, în aclimatizarea de plante. În acest sens asociația s-a preocupat de educarea țăranilor pentru însușirea celor mai moderne tehnici agricole și aici evidențiem contribuția ei la extinderea culturilor de viță de vie și de hamei⁸.

În domeniul meșteșugirilor avem de a face cu o luptă între tradiție și modernizare, între sistemul bazat pe statutele de breaslă și sistemul manufacturier și de fabrică. Meșterii breslași vor fi loviți acum crunt de manufacturile și fabricile textile, de hârtie, metalurgice și de sticlărie. Pentru a face față acestui asalt de produse manufacturiere din imperiu, dar și din străinătate, se vor apăra prin intermediul unor asociații meșteșugărești. Acestea aveau rolul de a se realiza întraajutorarea între diferiții meșteșugari și de a-i sprijini cu bani și cu resurse. Mijlocul la care va apela atât asociația agricolă, cât și cele meșteșugărești vor fi înființarea unor case de credit și economisire⁹.

Profitând de deschiderea unor filiale a Creditanstalt-ului austriac la Brașov și Sibiu în perioada neoabsolutistă, au înființat o serie de alte instituții financiare. Vor apare alte forme de sistem bancar organizate

6 Rudolf Gräf, Thomas Năgler, „Cazul sașilor”, în *Istoria Transilvaniei*, vol III, (De la 1711 până la 1918), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca, 2008, p. 451.

7 Konrad Gündisch, *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen*, Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutschen Kulturrat, Band 8, Langen Müller, München, 1998, pp.145-147; <Friedrich Gottas, „Vereine, Parteien und Interessenverbände der Ungarländischen Deutschen“ in *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. Band VIII: *Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft* 1. Teilband: *Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Participation*, Herausgegeben Helmut Rumpler und Peter Urbanisch, Verlag der Österreichischen Akademie für Wissenschaften, Wien, 2006, pp. 1233-1236.

8 Michael Kroner, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen. Band II, Wirtschafts- und Kulturleistung*, Verlag Haus und Heimat, Nürnberg, 2008p. 31. (în continuare *Geschichte...Band II...*).

9 *Ibidem*, pp. 32-37.